

szebben. Innen látom jól, hogy jár-e idegen a mezsgyémén, garázdálkodik-e a seregély. Erkély nincs. Erkély maga a gyönyörű táj. Nem szebb az 3 méterrel magasabbról sem. Különösen fontos ez a magatartásforma a Felvidék nyugatibb részein és a varázslatos belső medencék szőlőhegyein, ahol a nyaralósodási folyamat még visszafogható.

Van egy Balaton-felvidéki Nemzeti Parkunk, ahol szigorú előírásokkal próbáljuk megtartani a szőlőművelést, csak nagy parcellákra korlátozni az építkezést, és kívánatosnak tartani a hagyományörző formavilágot. Féltünk attól, hogy az EU-ba kényszerültünkkel nemhogy szőlőtelepítéshez kötnék az építési tevékenységet, hanem azt inkább majd szűkebb kontingensekre korlátozzák. Keserűen nézzük az Unió szerencsésebb történelmű országaiban a nálunknál sokkal mostohább körülmények közötti virágzó, sikeres és piacképes bortermelést. Értünk annyira a dologhoz, hogy tudjuk a Rajna és Mosel vidék 60 fokos, csupakő lejtőin csak igen komoly támogatással érheti

meg a gazdálkodás. Ez egyenlőre nálunk, fapados EU-soknál csak hiú remény.

Elbeszélgettem egy iskolázott, más megélhetési forrással is rendelkező falubelinkkel.

– Mondd, neked megéri a bortermelés?

– Egy frászt! De tudod, csinálnom kell. A nagyapám is csinálta, az apám is, bennem van a kényszer, hogy én is csináljam. Azért ez így szép, aztán majd csak lesz valahogy.

Én magamat boldog emberek érzem, hogy ezen a nagyon szelíd, emberi léptékű pannon tájon születtem, itt nevelkedhettem, jó borokat ihattam, és itt dolgozhatom.

Illyés Gyula soraival búcsúzom:

*Hű nevelőim, dunántúli dombok,
ti úgy karoltok, hogy nem korlátoztok,
nem fogtok rabul, amikor öleltek,
ti úgy öveztek, hogy égig emeltek.*

Szűcs Endre

A LENGYELEK

Ismét Krakkó felé visz az autó. Árva vára hólepelrel is fenséges. Istenem, mekkora volt ez az ország! Most már tudom, hogy Kollonich Lipót kegyetlen robbantgatásait a Rákóczi szabadságharc után Árva vára azért úszta meg, mert éppen lengyel tulajdonban volt, Krasznahorka meg azért – ma sincs másként – vár helyett kastélyá minősítették Bécsben némi kis protekcióval. A burgenlandi várak: Léka, Fraknó, Lánzsér meg Sopronkeresztúr a derék habsburgpárti Nádasdyak, Batthyányiak, Esterházyak tulajdonában voltak az adott pillanatban. A többi odalett. Szállingózik a hó, lassan megyünk, van idő elmerengeni. Balról elhagyjuk az érdekes boronapincéket. Pince itt? Hát meg sem terem a szőlő. Biztos a tót atyafiak krumplicskát tartottak benne. Felérünk a hegytetőre. Oravka fatemploma mellett mindig megállunk legalább egy percre, ha csak nem lehet bemenni. Ha igen, az igazi csoda: padlótól a mennyezetig – fára festett, egyszerűségében is lenyűgöző magyar történelem. Talán ez a Szent Korona legészakibb temploma?

Krakkóban nagy meglepetésre a gyönyörű reneszánsz tér feldúlva, felásva, bedúcolva, körbekerítve. Itt is volna egy Funár, mint a kincses városban, Kolozsvárt? Nem lehet, hiszen az utolsó választás másnapján szinte valamennyi autó ablakába táblát akasztottak: Én nem Kvasnievskire szavaztam! Megtudtam, a régészek itt is ásnak. Találtak is sok mindent, például két mérlegházat. A régész és építész mindenképpen meg akarja örökíteni munkáját és önmagát: mindezeket be kellene mutatni. Krakkói barátom, Jacek Chrzaszczewski, a városi műemlékfelügyelőség derék katonája odavisz. Egy helyen kipróbálták: járható üvegpadlón pillanthatunk le a múltba. Érdekes, csak az üveg kopik, párasodik, néha beázik. Nehéz dolog a műemlékvédelem.

Jómagam múltjába is bepillantok. Életem java részét erdélyi és felvidéki barangolásokkal töltöttem. Sosem voltam hajlandó tudomásul venni, hogy a magyarság egyharmada önhibáján kívül került határainkon túlra. Szinte röstellem bevallani, hogy

2001-ben jártam először Lengyelországban. Azt is a véletlen hozta: a műemlékfelügyelőség a rekkenő nyárban rámakasztott két lengyel hölgyet, akik odakint színes üveglakok kutatásával foglalkoznak. Idegesen nézegettem a naptáromat a közelgő határidőkkel és nyaralással, de belementem. Innen nem részletezem tovább, csak a lényegét írom. Még azon az őszön kiállítás Krakkóban a budapesti díszüveg kutatásainkról. Nem akárhol, a csodálatos Mehoffer házban. Ő a krakkói Róth Miksa. Ugyanolyan varázslatos lakásmúzeuma van, mint a mi Róthunknak a Nefelets utcában. Hányan tudnak erről Magyarországon? Aztán üveges konferencia Krakkóban, Wroclavban. Itt már a lengyel *Vitrázs körtagjának* választanak az építész, művészettörténész, üvegfestő tagok. Remek társaság. Minden lehetőséget megragadnak, hogy egy magyart fogjanak maguknak és azt agyonszeressék. Összeszorul az ember szíve, ha rá gondol: ez a mocsadék fél évszázad is kevés volt ahhoz, hogy a több évszázados, Európában páratlan barátságot tönkregygye. Pedig a megnyomorított két nép rá volt kényszerítve, hogy sefteljen. A magyarok a zakopanei piacon vásárolták zsákszám a twistpulóvert, a lengyelek – nemcsak prolik, de csóró, rosszul fizetett értelmiségiek is – ott dideregtek kacatjaikkal a rosszemlékű *lengyel piacokon*. Ez lett a híres *polak wengier dwa bratanki, i do sabli, i do szklanki*-ből (lengyel magyar két jó barát, együtt harcol s issza borát). Hadik Andrással meg egyik fiammal a wroclawi konferencia egy éjszakáján bekeveredtünk egy nemzetközi jazzfesztiválba, amelyet a városszéli elhagyott gyárépületben rendeztek. Óriási élmény. A jegyszedő egyetemista fiúk: *Ja, ti magyarok vagytok, nektek nem kell fizetni*. Pedig borsos volt a belépő ára. Hányan tudják ezt Magyarországon, hány építész ápol lengyel-magyar kapcsolatokat, hányan gondolnak arra, hogy ezzel a 40 milliós országgal egy padban ülünk a fránya EU-ban?

Lengyel építészeket kalauzoltam a Balaton-felvidéken. A beszélgetés végén Tomaszewski professzor, a lengyel ICOMOS

elnöke megígérte, hogy felszólal az EU kulturális bizottságában és felveti azt a problémát, hogy Európában két olyan ország van (a lengyel és a magyar) amelynek műemlékei jó része a mai határain túlra szorult. Most már tudom, hogy az ő „házsongárdi temetőjük” Lembergben van. Kár, hogy a Vitrázs kör lembergi kirándulásán még nem ismertük egymást. Minden év Úr napjának hetében kirándul valamerre a társaság. 2003-ban 40 lengyelnek én mutattam be Budapestet, majd mentünk Prágába, aztán Bécsbe. Ezeken az utakon már én is részt vettem.

Bécsi kirándulásunk búcsúestéjén a jó kis balatonfelvidéki bor kóstolgatása közben kiderült, hogy a társaságból szinte senki nem volt még Erdélyben. Egyébként tökéletesen tájékozottak a magyar történelemről, trianoni csúfságról is. Ugyanaz a félszél bennünk Romániával kapcsolatban, mint még mindig sok hazai atyánkfiaiban. Felfal a medve, megesz a román. Hát drága lengyel cimboráim, Romániában sokszorta jobb a közbiztonság, mint Ukrajnában, és megkockáztatom, mint Magyarországon.

Szóval idén Erdélybe megy a csapat. Kissé szorongva vállaltam el, de aztán rájöttem, ott vannak a mi előretölt helyőrségeink: Váradon Hegedűs Alíz, Kolozsvárt Müller Csaba meg Tóthfalusi Gábor, Szeredában Bogos Ernő és Esztány Győző, Szentgyörgyön Zakariás Attila. No meg picit én is otthon vagyok arrafelé.

És most térjünk vissza a forralt bor lehelletű, füstölt gurál sajt illatú Rynekre, a krakkói főtérré.

Egy fantasztikus hölgy, Ewa Grzech, aki lengyelként 30 éve Franciaországban él, nagy lengyel- és magyarbarát, kitalálta hogy rendez egy lengyel-magyar-francia üvegművészeti kiállítást. Fűri Judit és Gonzales Gábor barátaimmal és munkatársaimmal bekerültünk a magyar csapatba, Borkovics Péterrel, Polyák Jánossal és Szőke Barbarával együtt. Én még ilyen magasztos, elvárásolt helyen, mint a krakkói dominikánus kolostor kerengője, nem szerepeltem. Itt állítottak ki mai műveikkel az üvegművészek. A restaurációs munkák sem akárhová kerültek. Ezeknek a Cartoryski múzeum kőtára adott otthont. Lenyűgöző, hogy a lengyelek milyen sok új templomablakot csinálnak. Tudnak valamit, nem hagyták el a vallásukat úgy, mint a magyarok.

Érdekes történet: a lengyelek néhány héttel az elég gyatrán sikerült magyarországi EU-s szavazás után voksoltak. Nem kis mértékben a riasztó magyar eredmény miatt, meg tudva a vidéki Lengyelország jogos aggodalmait, két napra szabták a szavazást. A szombat szánalmas eredményt hozott, ám vasárnap, bíborosi utasításra minden templomban belefoglalták a szentbeszédbe, hogy menj el és szavazz igennel. Nagyokos liberálisok, mit mondtok, avatkozzon-e be az egyház a politikába, vagy ne? Nézzetek csak kicsit körül, mit csinálnak a román pópák Moldovában?

A krakkói Malopolski Instytut már régen kért, hogy tartsak előadást a budapesti üveglablakokról és balatonfelvidéki munkáimról. Ezt az üveges kiállítás megnyitója előtti két napra tették. Különösen az építészeti előadásnak volt nagy sikere. Lengyelországban – mondják az okos barátaim – nem volt komoly népi építészet, leszámítva az egykori Árva vármegyét, – melynek egy része Lengyelországba szorult, nagyobb része Szlovákiába –, valamint a Zakopane környéki gurál kultúrát, ami szült egy lengyel Kós Károlyt is, Stanislaw Witkiewiczet. Kíváncsi vagyok, hány magyar építész tud róla. Kós Károlyt és Makovecz Imrét viszont tanítják a lengyel egyetemeken.

Teljesen véletlenül esett egybe ott-tartózkodásunk a legújabb *Kresy* kiállítással. A *kresy* lefordíthatatlan szó. Talán határok nélküli határtalan jelent, ha nagyon lírai akarok lenni. Valójában a végekről, a határon túlra szorult lengyel kultúráról van szó. A történelem egy adott pillanatban megszületett kegyéből kifolyólag a három részre szakadt Lengyelország 1920-ban egyesülhetett. Nem gondoltam volna, hogy van még hit, szeretet és energia az ukrán, belorusz és litván honfitársakkal is foglalkozni. Ebben az országban 2004 december 5-e elképzelhetetlen volna. De másutt is.

Most éppen Ukrajna volt soron. Lenyűgöző gazdagság! Több terem kikapétázva a szebbnél szebb emlékekkel, kissé ugyan a szovjethatalom által megtépázottan.

Végigcsodáltam a gyönyörű épületek sorát. Csak az utolsó teremben jutott eszembe: hol vannak a zsinagógák, az ortodox imaházak, síremlékek és ravatalozók? Úgy tudom, ebben a térségben elég szép számmal éltek zsidók. Nem voltak ott kicsit antiszemiták, hogy a rengeteg embernek Magyarországra kellett menekülnie? Eszembe jutott a *Hegedűs a háztetőn* jelenete, amikor egy ködös szombati napon az oroszoknak rossz kedvük volt és bánatukban pogromot csináltak.

Lengyel barátaim azt válaszolták, hogy ezeknek a zsidóknak semmiféle lengyel identitástudatuk nem volt, meg ez a kiállítás a katolikus lengyel műemlékekről szól, hisz a reformáció náluk szinte nyomtalanul múlt el, de még görög katolikusok is kevesen vannak. Azért elgondolkoztam, mi lett volna, ha a *Megfestett fény* című könyvünkben kihagytuk volna a zsidó emlékeket, amelyek nagy részét a Galíciából menekültek hozták létre. Persze ez föl sem merült bennünk, pedig mi állítólag antiszemiták vagyunk. No, de nem akarom ezt a kis írást rossz szájjal zágni.

Minden este együtt vacsoráztunk vitrázsos barátainkkal. Egyik alkalommal meghívtak a közkedvelt *Dezerterkocsmába*, mely arról a népszerű lengyel-ceh-magyar kooprodukcióban készült filmről kapta a nevét, melyben a három náció egy-egy katonája közösen dezertál a monarchia hadseregéből. Döbbenet az arcokon, hogy én erről nem tudok. Szégyenkezve foglalom el a helyemet, de mindjárt otthon érzem magam, mikor Ferenc Jóska mosolyog rám az egyik falfülkéből: a falakon a boldog békeidők relikviái.

Eszmét cserélünk a céklaleves mellett. A Kós Károly Egyesüléséről mesélek. Tetszik nekik, de mikor a vándoriskolat részletezem, egyik ámulatból a másikba esnek. Most érzem, hogy mennyire igaza van az Atyamesternek, hogy nem is fogjuk fel, hogy párját ritkító dolgot csinálunk mi itt. Csatlakozni szeretnének, boldogan küldenének vándorokat hozzánk, szívesen fogadnák a mi gyerekeinket. Ha nem lett volna egyébként is szép a krakkói karácsonyvárás, ezért megérte volna eljönni. Műemlékes barátom már tavasszal jönne, Krysztyna Pawlowska, tájépitész professzorasszony azonnal küldene tanítványokat. Kár, hogy ilyen vén vagyok, de hátha valamelyik vándort be tudom izzítani.

Még kicsit sétálunk a Ryneken. 10 órakor előbukkan a Mária templom toronyablakából a trombitás, rázendít, és ha nem tudnám, hogy a tatárok nyíla fojtotta belé a szót, azt gondolnám, az adventi hidegben csuklott meg a hangja.